

Prosjektrapport

Rusforebygging på nett

Evaluering av
nettutgaven til
det rusforebyggende tiltaksprogrammet
"Unge og rus"

Marianne Trondsen

Tittel:	Rusforebygging på nett
NST-rapport:	03.2005
Prosjektleder:	Marianne Trondsen
Forfattere:	Marianne Trondsen
ISBN:	82-92092-61-7
Dato:	17.02.05
Antall sider:	35
Emneord:	Evaluering, internett, rusforebygging
Oppsummering:	<p>Evalueringen av nettgaven (www.forebygging.no/alkohol) til rusforebyggingsprogrammet "Unge og rus", er utført på oppdrag fra Nordnorsk kompetansesenter – Rus, ved Nordlandsklinikken. Nettutgaven ble ferdigstilt til bruk på 8. klassetrinn høsten 2004. Hensikten med evalueringen er å belyse hvordan "Unge og rus" fungerer som nettbasert konsept, med fokus på lærernes og elevenes erfaringer. Evalueringen er et ledd i en videreutvikling av nettløsningen som et brukervennlig verktøy. Det ønskes derfor innspill om mulige forbedringsområder av konseptet. Evalueringen er basert på en kvalitativ studie i to 8.-klasser på to skoler i Tromsø. Lærerne og elevene gir tilbakemeldinger om et godt helhetsinntrykk av nettgaven, og mener den har et bra potensial til å bli et hensiktsmessig og brukervennlig verktøy. En del elementer krever forbedringer, særlig i forhold til praktisk opplæring, samt tilpasning av språk og innhold på nettstedet til målgruppa. Nettløsningen har en viktig rolle som motivasjonsfaktor, og brukerne ønsker fortsatt en nettbasert løsning som basis i tiltaksprogrammet "Unge og rus".</p>
Utgiver:	<p>Nasjonalt senter for telemedisin Universitetssykehuset Nord-Norge Postboks 35 9038 Tromsø Telefon: 77 75 40 00 E-post: info@telemet.no Internett: www.telemet.no</p>

Det kan fritt kopieres fra denne rapporten hvis kilden oppgis. Brukeren oppfordres til å oppgi rapportens navn, nummer, samt at den er utgitt av Nasjonalt senter for telemedisin og at rapporten i sin helhet er tilgjengelig på www.telemet.no.

English summary

Title: **Net-based prevention
- Evaluation of “Unge og rus” [“Young people and alcohol”], an
Internet-based programme to prevent alcohol use among
adolescents.**

Abstract: The Norwegian Centre for Telemedicine has evaluated the Internet-based version (www.forebygging.no/alkohol) of the alcohol prevention programme “Unge og rus” [“Young people and alcohol”]. This project was commissioned by the North Norway centre of expertise on substance abuse at Nordlandsklinikken, an institution specialized in this area. The Internet version was ready for use by 8th-grade classes (13- and 14-year-olds) in the second half of 2004. The aim of the evaluation is to explore how the prevention programme functions as a Net-based concept, focusing on the responses of teachers and pupils. The evaluation forms part of the further development of the Net-based solution as a user-friendly tool. Suggestions and comments on possible areas for improvement of the Net-based concept are therefore desired. The evaluation is based on a qualitative study in two 8th-grade classes at two schools in Tromsø. The teachers and the pupils report a good overall impression of the Internet version, with good potential to become a practical and user-friendly tool. Certain elements need improvements, especially in relation to practical training, as well as adaptation of language and content on the Web site to the intended audience. The Internet version plays an important role as a motivating factor in the project, and the users want to continue with a Net-based solution as the basis for this prevention programme.

Forord

Dette er en evaluering av nettutgaven til det rusforebyggende tiltaksprogrammet "Unge og rus". Evalueringen er utført av Nasjonalt senter for telemedisin (NST) ved undertegnede, på oppdrag fra Nordnorsk Kompetansesenter – Rus, ved Nordlandsklinikken.

Evalueringen er basert på en kvalitativ studie i to 8.-klasser ved to ulike skoler i Tromsø, mens de gjennomførte tiltaksprogrammet "Unge og rus". Jeg vil her rette en takk til skoleledelse og lærere som ga meg mulighet til å foreta studien på deres skoler. Jeg vil også takke elevene og deres tre lærere for deres positive innstilling til å ha meg til stede mens de arbeidet med tiltaksprogrammet, og at de velvillig delte sine erfaringer med meg.

Jeg vil også takke kollega Anne-Grete Sandaune for gjennomlesing, nyttige drøftinger og konstruktive innspill underveis i arbeidet med evalueringen. Til slutt vil jeg takke min leder på Pasientprogrammet ved NST, Ellen Christiansen, for nyttige kommentarer i slutfasen av rapportskrivningen.

Tromsø 17.02.05
Marianne Trondsen

Innhold

1.	Innledning	9
2.	Tiltaksprogrammet "Unge og rus"	10
2.1	Målsettinger	10
2.2	Metoder og faglig innhold	10
2.3	Tidligere forskning på og evaluering av tiltaksprogrammene	11
3.	Evalueringens mandat og problemstilling	12
4.	Metode og praktisk gjennomføring	13
4.1	Utvalget	13
4.2	Metodevalg	13
4.2.1	Deltakende observasjon	13
4.2.2	Forskerrollen i feltet	14
4.2.3	Individuelle intervju og gruppeintervju	14
5.	Presentasjon og drøfting av empiriske funn	15
5.1	Motivasjon	15
5.2	Tilgang på IKT-utstyr	17
5.2.1	IKT-utstyr	17
5.2.2	Tilgjengelighet til datarommet	18
5.3	Opplæring	19
5.3.1	Forhåndskunnskaper	20
5.3.2	Opplæring av lærerne	21
5.3.3	Opplæring av elevene	22
5.4	Organisering av prosjektarbeidet	23
5.4.1	Nettutgavens rolle i prosjektarbeidet	23
5.4.2	Tidsbruk i prosjektet	25
5.4.3	Gruppearbeid i nettbasert prosjekt	25
5.5	Organisering av nettstedet	27
5.5.1	Brukervennlighet og design	27
5.5.2	Innholdsmessig organisering	29
6.	Oppsummering og konklusjoner	31
7.	Litteraturliste	34

1. Innledning

"Unge og rus" er et primærforebyggende tiltaksprogram til bruk i skolen, med fokus på barn og unges holdninger og normer i forhold til rusmidler. Med primærforebyggende tiltak menes et prosjekt som søker å forhindre at et problem oppstår (Schancke 2003). Tiltaksprogrammet er utviklet i et samarbeid mellom Universitetet i Bergen (HEMIL-senteret)/Høgskolen i Bergen v/ Britt Unni Wilhelmsen, Høgskolen i Bodø v/ Øystein Henriksen og Nordnorsk Kompetansesenter - Rus, ved Nordlandsklinikken¹.

Tiltaksprogrammet "Unge og rus" er en revidert utgave av to tidligere rusforebyggingsprogrammer ved navn "Ungdom og alkohol"/"Ungdom og rusmidler"² og "Foreldresamarbeid". Det første er et rusforebyggingsprogram rettet mot elever, mens det andre retter seg mot foreldrene. I "Unge og rus" er de to programmene videreutviklet og slått sammen til ett program. I tillegg er det blitt utarbeidet et IKT-basert³ konsept av tiltaksprogrammet. Det IKT-baserte konseptet "Unge og rus" ble tilgjengelig for ordinær bruk i skolene høsten 2004 (www.forebygging.no/alkohol). Den nettbaserte løsningen er foreløpig etablert som en prototyp for 8.-klasse, og skal på sikt utvides til bruk på flere klassetrinn.

Nasjonalt senter for telemedisin (NST) fikk i oppdrag fra Nordnorsk Kompetansesenter – Rus, å evaluere nettutgaven til tiltaksprogrammet "Unge og rus". Fokus skulle være på læreres og elevers erfaringer med det IKT-baserte tiltaket. Tiltaksprogrammet består av en elevdel og en foreldredel, mens evalueringen er avgrenset til å gjelde elevdelen hvor den nettbaserte løsningen benyttes.

Evalueringens formål er å belyse hvordan "Unge og rus" fungerer som IKT-basert konsept. Oppdragsgiver ønsker tilbakemeldinger om skolenes faktiske bruk av nettutgaven i gjennomføring av tiltaksprogrammet, og elevenes og lærernes praktiske erfaringer med å bruke nettløsningen. Hensikten er å få innsikt i forhold som har betydning for bruk av den nettbaserte utgaven av "Unge og rus". Evalueringen er et ledd i en fortsatt videreutvikling av nettutgaven, hvor målet er å gi elever og lærere et hensiktsmessig og brukervennlig IKT-verktøy i arbeidet med tiltaksprogrammet. Det ønskes derfor innspill på mulige forbedringsområder av det nettbaserte konseptet.

Oppdragsgiver ønsket evalueringen gjennomført som en kvalitativ studie. Den er utført i to 8.-klasser ved to ulike ungdomsskoler i Tromsø kommune.

Evalueringens resultater presenteres og drøftes i denne prosjektrapporten. Kapittel 2 gir en presentasjon av tiltaksprogrammet "Unge og rus", mens kapittel 3 redegjør for evalueringens mandat og problemstillinger. Kapittel 4 omhandler metodevalg og praktisk gjennomføring av evalueringen. I kapittel 5 presenteres og drøftes evalueringens resultater. Kapittel 6 inneholder oppsummering og konklusjon, samt anbefalinger videre.

¹ Her etter forkortes til "Nordnorsk kompetansesenter – Rus", av hensyn til leservennlighet.

² "Ungdom og alkohol" er programmets opprinnelige navn, som i revidert utgave i 2002 ble hetende "Ungdom og rusmidler" (Gravrok 2004).

³ IKT= informasjons- og kommunikasjonsteknologi, som i denne sammenheng omhandler en internettbasert løsning.

2. Tiltaksprogrammet "Unge og rus"

2.1 Målsettinger⁴

"Unge og rus" er et primærforebyggende tiltaksprogram med fokus på barn og unges holdninger og normer i forhold til rusmidler. Overordnet målsetting med "Unge og rus" er å:

1. Utsette alkoholdebut
2. Senke alkoholkonsumet hos ungdom
3. Forhindre problemutvikling knyttet til rus
4. Hindre bruk av illegale rusmidler

Tiltaksprogrammet er basert på sosialkognitive metoder, hvor hensikten er å påvirke det sosiale miljøet i retning av mindre bruk av rusmidler. Elevene er den primære målgruppa for tiltaket, men tiltaksprogrammet inkluderer både lærere og foreldre som aktive parter i prosjektet.

Målsettinger for *elevenes* deltakelse i prosjektet er å styrke elevenes evne til refleksjon om holdninger til rus, styrke jevnalderfellesskapets holdninger mot rus og øke elevenes ferdigheter til å si nei til rus.

Lærernes deltakelse i prosjektet har som mål å styrke deres faktiske og opplevde kompetanse som verdiformidlere, og bidra til å styrke kontakten mellom hjem og skole.

Foreldre/foresatte involveres i prosjektet gjennom to foreldremøter i tilknytning til prosjektet, ett med og ett uten elevene til stede. Målsettingene for foreldrenes deltakelse er å styrke fellesskapet mellom dem som foreldre, styrke foreldrenes autoritet til å sette grenser ovenfor barnas utprøving av rusmidler og å styrke foreldrenes kompetanse til å snakke med barna sine om bruk av rusmidler.

2.2 Metoder og faglig innhold

Tiltaksprogrammet har som målsetting å engasjere deltakerne, gjennom samarbeidslæring, kommunikasjon og diskusjon. Sentrale pedagogiske virkemidler er problembasert læring (PBL) og bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT).

Det nettbaserte tiltaksprogrammet foreligger klar til bruk på www.forebygging.no/alkohol. Nettutgaven er ment å skulle fungere som basis i skolenes arbeid med tiltaksprogrammet. Den er utarbeidet som et verktøy i forhold til både planlegging, iverksetting, gjennomføring og presentasjon av resultater av prosjektarbeidet. Nettstedet inneholder informasjon om teoretisk og forskningsmessig plattform for programmet, samt tiltakets mål, metoder og gjennomføring. Alle temaer og oppgaver elevene skal jobbe med i prosjektet ligger tilgjengelig på nettstedet, samt en faktadel om ulike forhold knyttet til alkohol. Det er også

⁴ Hele innholdet i kapittel 2.1 og 2.2 er hentet fra informasjon på nettstedet "Unge og rus" (www.forebygging.no/alkohol pr januar-05), foredrag fra programskaperne høsten-04, samt rapporter utgitt ved Nordnorsk Kompetansesenter – Rus.

egne sider med tips til de ulike brukergruppene om gjennomføring av selve prosjektet. I tillegg er det mulig å presentere elevenes prosjektoppgaver på nettstedets websider.

Det nettbaserte tiltaksprogrammet er organisert som et prosjektarbeid, beregnet til å omfatte minimum 10 undervisningstimer i tillegg til to foreldremøter. Det faglige innholdet er bygd opp rundt alkohol som tema, ut fra problemstillinger knyttet til undertemaene:

1. Påvirkning – kultur og tradisjoner
2. Meninger om alkohol
3. Bruk av alkohol
4. Mestring av drikkepress
5. Vår (elevenes) mening
6. Å snakke med voksne

Arbeidet med temaene er organisert som både individuelle oppgaver og gruppeoppgaver. I tillegg er det en avsluttende prosjektoppgave (med navn "Vår mening") som arbeides med i grupper, og som skal presenteres for andre i en eller annen form – f eks på websidene. Noen av prosjektets oppgaver skal utføres interaktivt på nettstedet, eller gjennom innhenting av informasjon på websidene til "Unge og rus". Andre oppgaver kan derimot arbeides med uavhengig av det nettbaserte konseptet.

Gruppearbeidet skal være elevstyrt og ledes av på forhånd utvalgte gruppeledere. Skolene oppfordres til å arrangere et gruppelederkurs i forkant av prosjektet. Dette skal forberede elevene til oppgaven som gruppeleder. I tillegg tilbys lærerne et arbeidsseminar om "Unge og rus" i regi av Nordnorsk Kompetansesenter - Rus, med innføring i tiltaksprogrammets bakgrunn, mål, metoder og praktisk gjennomføring. Tiltaksprogrammet gir rom for lokale tilpasninger ved den enkelte skole og klasse ut fra elevenes alder, forskjeller i elevenes utprøving av rusmidler og andre lokale forhold.

2.3 Tidligere forskning på og evaluering av tiltaksprogrammene

Det har tidligere vært gjennomført flere studier av de foregående tiltaksprogrammene "Ungdom og alkohol"/"Ungdom og rusmidler" og "Foreldresamarbeid" (Andreassen 2003, Fauchald 2003 og 2004, Gravrok 2004, Henriksen 1999, Wilhelmsen 1997).

En studie av "Ungdom og alkohol" har vist at programmet kan dokumentere effekt av innsatsen i forhold til tiltaksprogrammets målsettinger om heving av debutalder for bruk av alkohol, reduksjon i eksperimentering med alkohol, reduksjon i positive forventninger til bruk av alkohol og styrking av elevenes normer om å la være å drikke alkohol (Wilhelmsen 1996, 1997).

"Foreldresamarbeid" har vært evaluert i forhold til gjennomføringen av tiltaket i skolen. Evalueringen viste at dette tiltaksprogrammet har positiv betydning i forhold til kontakt og opplevelse av fellesskap mellom foreldrene, samtaler om rus mellom foreldre og barn og kvaliteten på disse samtalene (Henriksen 1999).

Evalueringer foretatt av Nordnorsk Kompetansesenter – Rus, har hatt fokus på implementering av tiltaksprogrammene "Ungdom og alkohol"/"Unge og rusmidler" og "Foreldresamarbeid" i skolene, og lærernes erfaringer med å iverksette og gjennomføre

tiltakene (Andreassen 2003, Fauchald 2003, 2004, Gravrok 2004). Hensikten har vært å finne fram til hvilke faktorer som fremmer og hemmer en vellykket gjennomføring av tiltaksprogrammene i skolene.

Opparbeidelsen av kunnskap om både effekter, måloppnåelse, implementering og gjennomføring av tiltaksprogrammene, har bidratt til videreutvikling av tiltakene og danner grunnlag for det nyutviklede IKT-baserte tiltaksprogrammet "Unge og rus". Denne evalueringen av nettutgaven søker å supplere kunnskapen som har kommet fram i tidligere studier om bruken av tiltaksprogrammet i skolene.

3. Evalueringens mandat og problemstilling

Som vi har sett, er innhold og rammer for tiltaksprogrammet "Unge og rus" tidligere evaluert med hensyn til oppnåelse av programmets rusforebyggende målsettinger. Denne evalueringens mandat er derfor ikke å vurdere hvorvidt nettutgaven bidrar til oppnåelse av programmets formål, men å rette søkelys mot bruken av den nettbaserte løsningen i skolene og erfaringene med det nettbaserte konseptet. Problemstilling for evalueringen er:

Hvordan fungerer "Unge og rus" som IKT-basert konsept?

Oppdragsgiver ønsket at evalueringen skal være *proessorientert* og *brukerorientert*. En proessorientert evaluering ser på selve gjennomføringen av et tiltak uten å nødvendigvis vurdere det endelige resultatet eller konsekvenser, i motsetning til effektevaluering som er summativ med fokus på effekter og konsekvenser av et tiltak (Baklien 2000, 2004a). Intensjonen med en proessorientert evaluering er ofte å fremskaffe innsikt som kan bidra til læring og videreutvikling av tiltaket som evalueres (Baklien 2004b). I vår sammenheng vil fokus rettes mot skolenes gjennomføring av det nettbaserte tiltaksprogrammet, for å få innsikt i forhold som kan bidra til læring og videreutvikling av den nettbaserte løsningen. Med en brukerorientert evaluering menes det her at hovedfokus er rettet mot læreres og elevers erfaringer som brukere av nettutgaven.

Søkelys i evalueringen rettes følgelig mot den faktiske bruken av nettutgaven i skolenes gjennomføring av tiltaksprogrammet, og elevenes og lærernes praktiske erfaringer i arbeidet med den nettbaserte løsningen. Hensikten er å få innsikt i forhold som har betydning for bruk av den nettbaserte utgaven til "Unge og rus". Evalueringen er et ledd i en fortsatt videreutvikling av nettutgaven, og det ønskes derfor særlig innspill om brukervennlighet og mulige forbedringsområder av det nettbaserte konseptet. Evalueringen skal følge alle faser i elevdelen av tiltaksperioden, for få innsikt i både opplæring, iverksetting og gjennomføring av det nettbaserte tiltaksprogrammet "Unge og rus". Som påpekt innledningsvis, vil evalueringen være avgrenset til elevdelen av tiltaksprogrammet, hvor den nettbaserte løsningen primært benyttes.

4. Metode og praktisk gjennomføring

4.1 Utvalget

Utvalget i denne evalueringen består av to 8. klasser på to ulike skoler i Tromsø, med til sammen 3 lærere og ca 60 elever. Utvalg av skoler er foretatt ut fra praktiske hensyn i forhold til evalueringstidspunkt, mens valg av klasser på den enkelte skole er tatt av skolen selv ut fra lokale forhold og praktiske hensyn. Vi er ikke kjent med at utvalget representerer noen særskilte ytterpunkter i forhold til materielle ressurser, IKT-kunnskaper, motivasjon eller modenhetsnivå hos elevene, sett i forhold til andre 8.-klasser i Tromsø.

Begge de to utvalgte skolene har tidligere gjennomført tiltaksprogrammene "Unge og rusmidler" og "Foreldresamarbeid" i papirversjon⁵. Det innebærer at skolene har personer i lærerkollegiet med erfaringer og kunnskaper om tiltaket. I de to klassene som deltok i denne evalueringen, var det både lærere med og uten erfaring fra tidligere versjoner av tiltaksprogrammet. Ingen av skolene har erfaring med *det IKT-baserte konseptet* av "Unge og rus", da denne først var ferdigstilt høsten 2004.

4.2 Metodevalg

Hensikten med denne evalueringen er å få en grundig forståelse av brukernes erfaringer med den nettbaserte utgaven, slik at den kan utvikles videre til et brukervennlig og egnet verktøy. Med et slikt utgangspunkt er det hensiktsmessig å bruke en kvalitativ innfallsvinkel. En kvalitativ tilnærming går i dybden for å få en inngående forståelse av et fenomen gjennom fokus på aktørenes opplevelser, erfaringer og synspunkter (Kvale 2001, Patton 1990). Kvalitative studier gir også mulighet for å studere bestemte temaer i detalj, noe som ofte er avgjørende i prosessorienterte evalueringer (Sverdrup 2002). De kvalitative forskningsmetodene som er valgt i denne evalueringen er deltakende observasjon, individuelle intervjuer og gruppeintervjuer. Metodene blir begrunnet og presentert nedenfor.

4.2.1 Deltakende observasjon

En stor del av evalueringens datagrunnlag er basert på deltakende observasjon som forskningsmetode. Først var jeg til stede på et to-dagers opplæringsseminar om "Unge og rus" for lærere i Tromsø-skolene i oktober-04, i regi av Nordnorsk Kompetansesenter - Rus. Jeg var deretter til stede som observatør på to ulike gruppelederkurs som de utvalgte skolene arrangerte for sine gruppeledere i forkant av prosjektperioden.

Den vesentlige delen av evalueringens feltarbeid har vært deltakende observasjon i undervisningstimene til de to utvalgte 8.-klassene. Jeg var til stede i klassene i stort sett alle timene de arbeidet med "Unge og rus"⁶, både mens elevene arbeidet med og uten

⁵ Før man fikk utviklet den nettbaserte løsningen av "Unge og rus", ble tiltaksprogrammet presentert for skolene i en papirutgave.

⁶ Den ene skolen brukte ca 10 timer fordelt på fire uker på elevdelen av prosjektet, mens den andre skolen brukte 26 timer gjennom fem uker. I tillegg kommer timene til gruppelederkurset og foreldremøtene.

nettutgaven. I tillegg var jeg til stede på første halvdel av et foreldremøte på den ene skolen, for å se elevene presentere prosjektoppgaven "Vår mening" for foreldrene.

4.2.2 *Forskerrollen i feltet*

Min forskerrolle i klasserommet kan beskrives som en form for "deltakende observatør" (Almås 1990). Jeg var til stede i klassene som en utenforstående observatør mens de gjennomførte tiltaksprogrammet, samtidig som jeg hadde dialog og uformelle samtaler med elever og lærere om erfaringer og synspunkter underveis i prosjektarbeidet. Denne deltakelsen i feltet har betydning for det som kommer ut av feltarbeidet. En slik tilstedeværelse gir mulighet til å gripe det mangfoldet av erfaringer som elever og lærere gjør seg gjennom arbeidet med prosjektet. Samtidig kan den kontinuerlige tilstedeværelsen og dialogen virke inn på de tanker lærerne og elevene gjør seg om konseptet. Dette kan også bidra til videre refleksjon rundt deres erfaringer om hva dette tilbudet kan tilby.

En kunne på forhånd tenke at elevene ville føle det ubekvent å ha en utenforstående til stede når de arbeidet med rus som tema, f.eks. ved å legge bånd på seg i sine uttalelser. Mitt inntrykk fra klasserommet var imidlertid at det ble sagt mye og mangt om rusmidler i både seriøse og useriøse vendinger, det var høylytte diskusjoner i gruppene, og det oppstod situasjoner med både tårer, krangler, flørting og venneskakk. Dette inntrykket ble også bekreftet av lærerne. Lærere og elever i begge klassene ga uttrykk for å være positive til å ha en forsker til stede i klasserommet, og påpekte at de også var vant til å ha andre til stede i undervisningen i perioder⁷. Jeg la for øvrig vekt på å fortelle elevene at jeg var i klassen for å evaluere nettløsningen, ikke for å studere deres forhold til rusmidler.

Elever og lærere var altså informert om at min oppgave var å evaluere nettutgaven. Dette kan ha bidratt til at de selv ble mer oppmerksom på den nettbaserte delen av prosjektet enn de ellers ville ha vært. Samtidig kan økt bevissthet hos informantene også gi utslag i grundige tilbakemeldinger og synspunkter.

4.2.3 *Individuelle intervju og gruppeintervju*

Etter avslutning av tiltaksprogrammet ble det gjennomført *individuelle intervjuer* med de tre lærerne som var sentrale i gjennomføringen av "Unge og rus" i de to klassene. Det ble også gjennomført *gruppeintervjuer* med alle de til sammen 14 elevene som var gruppeledere i de to klassene. Det ble gjennomført et gruppeintervju på den ene skolen, og to på den andre. Hensikten med begge typer intervjuer var å få mer inngående innsikt i lærernes og elevenes erfaringer og synspunkter, og få utdypet hendelser og situasjoner fra prosjektperioden. I tillegg var jeg til stede da klassen evaluerte og oppsummerte prosjektet, for å få innblikk de andre elevenes erfaringer med det nettbaserte tiltaksprogrammet.

Det ble valgt å intervju gruppelederne framfor andre av klassens elever, fordi hensikten i denne evalueringen er å få et grundig innblikk i elevenes erfaringer med det nettbaserte tiltaksprogrammet i alle faser av prosjektperioden. Gruppelederne har vært med fra opplæring til avslutning, har fått mer opplæring i tiltaksprogrammet og har hatt et større ansvar for prosjektets gjennomføring enn sine medelever. På dette grunnlaget vil de derfor

⁷ Som f.eks. studenter, veiledere, støttepedagoger, ulike instanser fra hjelpeapparatet.

kunne ha erfaringer på flere områder enn det de andre elevene har hatt, samt kunne si noe om andre gruppe-medlemmers erfaringer. De andre elevenes erfaringer er likevel en sentral del av evalueringens datamateriale fra feltarbeidet i klasserommet, som supplerer inntrykkene fra intervjuene med gruppelederne.

Valg av gruppeintervju er gjort ut fra flere hensyn. Tidsperspektiv og rammer for evalueringsoppdraget umuliggjorde dybdeintervju av alle de 14 gruppelederne. Valget av gruppeintervju er imidlertid også tatt av faglige hensyn, fordi jeg ønsket å få innsikt i gruppeledernes synspunkter, refleksjon og diskusjoner seg i mellom ut fra å ha innehatt rollen som gruppeleder. I en gruppesamtale hjelper deltakerne hverandre med å tenke og huske erfaringer og hendelser, og deltakerne har i større grad anledning til å definere diskusjonen selv enn i individuelle intervjuer (Branth 1996).

I et gruppeintervju er deltakerne både lyttere til andres synspunkter og en aktiv part selv i samtalen. Meninger vil kunne endres og påvirkes av andre deltakere, samtidig som ulike meninger kan brytes mot hverandre og gi en fruktbar diskusjon til temaet (Branth 1996). Gruppedynamikken vil dermed kunne være kilde til interessante data. Samtidig er metodens svake sider at sterke meningsdannere kan dominere samtalen eller legge føringer på andres meninger. Metodisk sett er dette kanskje særlig viktig å være oppmerksom på når det gjelder ungdom, som er i en livsfase hvor jevnaldrende har stor innflytelse og betydning for den enkelte. I de tre gruppeintervjuene som ble gjennomført, var alle elevene aktive i samtalen med egne synspunkter og meninger, men noen av deltakerne var mer aktive enn andre. Det kom imidlertid fram ulike erfaringer og uenigheter som skapte interessante diskusjoner om flere tema. Gruppeintervjuene ble foretatt etter prosjektperioden, og jeg hadde dermed fått innsikt i en del av elevenes erfaringer allerede. Diskusjonene og meningsytringene i gruppeintervjuene kunne derfor sees i lys av handlinger og situasjoner underveis i prosjektet.

Alle intervjuene ble gjennomført ut fra en stikkordsbasert intervjuguide, tatt opp på lydbånd og skrevet ut i sin helhet. For å bevare informantenes anonymitet, vil alle utsagn i rapporten bli presentert i en slik form at det ikke skal kunne spores tilbake til enkeltpersoner.

5. Presentasjon og drøfting av empiriske funn

Dette kapitlet vil gi en presentasjon og drøfting av evalueringens funn. Selv om datagrunnlaget er basert på erfaringer fra både lærere og elever ved to ulike skoler, vil funnene i all hovedsak bli presentert samlet. I de tilfeller hvor det er vesentlige forskjeller mellom lærere og elever, eller mellom de to skolene, så vil dette påpekes.

I sine erfaringer med det nettbaserte konseptet trekker lærerne og elevenes særlig fram forhold som motivasjon, tilgang på IKT-utstyr, opplæring, organisering av prosjektarbeidet og organisering av selve nettstedet. De fem delene i dette analysekapitlet vil derfor omhandle hvert av disse temaene.

5.1 Motivasjon

Hovedinntrykket fra evalueringen er at elevene og lærerne både var og er positivt innstilt til å bruke nettutgaven i arbeidet med "Unge og rus". Dette har sammenheng med flere forhold:

Begge parter ga uttrykk for at de var positive til å bruke IKT som verktøy i prosjektarbeid rent generelt. I tillegg gir lærere og elever tilbakemelding om at de helhetlig sett har hatt gode erfaringer med bruk av netttugaven i prosjektarbeidet. Til sammen bidrar dette til at de opplevde muligheten til å benytte nettløsningen i arbeidet med "Unge og rus", som en viktig motivasjonsfaktor i prosjektarbeidet.

De aller fleste elevene ga uttrykk for at muligheten til å få bruke datamaskiner i prosjektarbeidet, fungerer motiverende på deres innsats. Dette ble også bekreftet av lærerne:

"Ja, dem blir kanskje litt mer motivert når dem kan bruke data. Jeg tror dem liker å søke info, og tror dem synes det er artig. Og dem vil gjerne skrive oppgaver også på data, så vi ser jo at det er populært."

En av lærerne mener elevenes motivasjon til bruk av data og nettbaserte løsninger, også henger sammen med at dette er en sjelden mulighet:

"For at enda så er vi så i bakleksa når det gjelder data på skolene, at når de får lov så er det stilig (...) Sånn at det er en motivasjon å få lov til det, for fremdeles er det et sånt unntak."

Situasjonen ved disse skolene er i så fall i tråd med situasjonen generelt, da studier viser fremdeles en begrenset databruk i norske skoler (Kløvstad og Kristiansen 2004).

Det er med andre ord mye som tyder på at elevenes generelle motivasjon for å bruke data som verktøy i skolen, danner et godt utgangspunkt for et nettbasert prosjektarbeid som "Unge og rus". Det var imidlertid mer enn en generell motivasjon til bruk av data som virket motiverende for elevene i min studie. Elevene på begge skoler ga også uttrykk for fortrinnsvis gode erfaringer med bruk av nettstedet til "Unge og rus", og opplevde arbeidet med det nettbaserte verktøyet som en morsom del av prosjektarbeidet.

Lærernes motivasjon vil også ha betydning i arbeidet med et slikt IKT-basert konsept. De tre lærerne i mitt materiale var alle i utgangspunktet positive til å bruke data som verktøy i prosjektarbeid, og ga uttrykk for at arbeidet med det nettbaserte konseptet hadde vært en motivasjonsfaktor i arbeidet med "Unge og rus":

"Jeg synes det er veldig gøy å jobbe med det, og det er veldig motiverende. Mye mer enn jeg hadde trodd, faktisk!"

Oppsummert er hovedinntrykket fra studien at de aller fleste av lærerne og elevene først og fremst hadde gode erfaringer med å bruke det nettbaserte konseptet "Unge og rus", og at bruk av nettløsningen som verktøy i prosjektarbeidet fremheves som en viktig motivasjonsfaktor.

Motivasjon er et komplekst begrep som forstås på ulike måter i pedagogisk teori, men en fellesnevner er at motivasjon har en sentral rolle i forhold til all type læring (Imsen 1998, Kure 2004). I "Unge og rus" er naturlig nok også teorier om motivasjon en viktig del av det teoretiske grunnlaget for utvikling av tiltaksprogrammet (Unge og rus 2005⁸). Læring

⁸<http://129.177.90.72/opencms.war/opencms/forebygging/nb/ungeogrus/larer/pedagogiskplattform/teoretiskperspektiv/>

fremmes, blir bedre og mer effektiv når eleven er motivert for å arbeide med oppgaven eller stoffet (Kure 2004). Elevenes motivasjon i arbeidet med "Unge og rus" vil med andre ord ha betydning for deres læringsprosess og utbytte av prosjektet.

Motivasjonen vil imidlertid ha sammenheng med en rekke forhold av både psykologisk, sosial og kulturell art, og er heller ingen statisk størrelse (Kure 2004). Det er mange forhold som vil påvirke ens motivasjon, selv om en i utgangspunktet har en sterk motivasjon for noe. Kløvstad og Kristiansen (2004) påpeker at på tross av stor entusiasme blant lærere til å bruke data i undervisningssammenheng, så er mange usikker på å ta verktøyet i bruk. Dette påpekes også av Gravrok (2004) i en studie av læreres bruk av nettsiden www.forebygging.no i forhold til tiltaket "Ungdom og rusmidler"⁹. Selv om de fleste lærerne i hans studie så på bruk av IKT-verktøy som et gode, var det ikke alle lærerne som fant seg til rette med å bruke nettsidene bl a på grunn av usikkerhet knyttet til det nettbaserte verktøyet (Gravrok 2004).

Lærere og elever i min studie påpeker en del forhold ved bruk av nettløsningen som kunne fungert bedre, og som en derfor bør søke å forbedre. Det dreier seg både om funksjoner ved selve nettløsningen, og forhold rundt selve gjennomføringen av det nettbaserte prosjektarbeidet. Det er likevel verd å merke seg at selv om det er en del forhold som har forbedringspotensial, gir de aller fleste av både lærere og elever klart uttrykk for at de ønsker at tiltaksprogrammet "Unge og rus" fortsatt skal være et nettbasert konsept.

Med dette positive helhetsinntrykket som utgangspunkt, skal vi i de neste avsnittene se nærmere på elevenes og lærernes praktiske erfaringer med nettutgaven. Det fokuseres på forhold som har betydning for en hensiktsmessig bruk av det nettbaserte konseptet, samt konkrete innspill om elementer som brukerne ønsker skal forbedres. Til sammen vil alle disse forholdene også kunne ha betydning for den enkeltes motivasjon og interesse for å holde på med et nettbasert prosjekt.

5.2 Tilgang på IKT-utstyr

Elevenes og lærernes erfaringer med hvordan det nettbaserte tiltaksprogrammet fungerer, viser seg å ha sammenheng med materielle forhold som tilgang på IKT-utstyr og tilgjengelighet til skolens datarom.

5.2.1 IKT-utstyr

Det er noen materielle forutsetninger som må være til stede ved den enkelte skole, for å arbeide nettbasert med tiltaksprogrammet "Unge og rus". Klassene har behov for en PC med Internettilgang pr elevgruppe, samt skriver. I tiltaksprogrammet gis det i tillegg tips om at elevene eksempelvis kan presentere den avsluttende prosjektoppgaven på web gjennom digitale bilder eller filmpresentasjoner. Dette fordrer imidlertid at skolen har tilgang på nødvendig teknisk utstyr til dette.

⁹ Dette er ikke det samme som dagens nettbaserte utgave av "Unge og rus". Erfaringene med å bruke nettsiden www.forebygging.no i tiltaksprogrammet "Ungdom og rusmidler" har imidlertid bidratt til utvikling av "Unge og rus" som IKT-basert konsept.

På begge skolene har klassene stort sett vært på skolens datarom når de arbeidet med den nettbaserte delen av tiltaksprogrammet. Der var det tilgang på en-to PC-er pr elevgruppe (fire-fem elever pr gruppe), og en-to skrivere. På begge skolene har klassene i tillegg to PC-er med nettilgang stående permanent på klasserommet, men ikke skriver. Dersom elevene har bruk for utskrift, benyttes skriveren som står på datarommet.

Antallet PC-er som var tilgjengelig for elevene på datarommet, viste seg å være akseptabelt for å kunne arbeide gruppevis med det nettbaserte tiltaksprogrammet. Det er selvfølgelig ønskelig at elevene kunne ha disponert hver sin PC, men med en-to PC-er pr elevgruppe gikk det bra å benytte nettutgaven i prosjektarbeidet. Flesteparten av oppgavene i tiltaksprogrammet skal dessuten løses gjennom diskusjon og refleksjon. Det er dermed ikke en forutsetning å ha tilgang til PC-er og Internett i alle delene av prosjektet. Antallet PC-er på datarommet har med andre ord ikke vært til hinder for å arbeide nettbasert med tiltaket.

Når det gjaldt mulighet til å lage webpresentasjon av prosjektoppgavene, hadde elevene på den ene skolen ikke tilgang på digitalt utstyr til dette. På den andre skolen fikk elevene disponere et digitalt kamera, og tok bilder av sine prosjektoppgaver (f eks veggavis) for å legge ut på nettstedet til "Unge og rus". Ved hjelp av en lærers private digitale filmkamera fikk noen elevgrupper også lage en filmsnutt om sitt prosjekt. Dette har ikke blitt lagt ut på websidene, på grunn av tekniske problemer med å få dette til i praksis. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.5.1.

Både lærere og elever på begge skoler ga uttrykk for at webpresentasjon er en artig måte å presentere prosjekt på, noe som virker motiverende for elevene. De savnet derfor tilgjengelige teknisk utstyr til å gjøre slike ting. Tilgjengelig teknisk utstyr er ikke i seg selv nok. Lærer og elever må også inneha kompetanse til å bruke denne type utstyr. Dette var imidlertid ikke et problem i den klassen som her fikk bruke slikt utstyr.

5.2.2 Tilgjengelighet til datarommet

Vi har sett at elevene hadde tilstrekkelig antall PC-er for å benytte den nettbaserte løsningen når de var på datarommet. Både lærere og elever på begge skolene påpekte imidlertid det lave antallet PC-er på skolen som *helhet*, som en hemmende faktor for optimal bruk av den nettbaserte løsningen. De kunne ikke bruke datarommet så mye som ønskelig, fordi skolens eneste datarom med 17-20 PC-er skal deles på alle skolens elever. En av lærerne fremhevet dette som den største utfordringen med å benytte den nettbaserte løsningen:

"Det synes jeg kanskje er den verste bøygen med å arbeide med en sånn nettverson. Det er at vi ikke har god nok dekning - at vi har ett datarom som skal deles på 250 elever."

Pga den store pågangen på datarommet var dataøkter til "Unge og rus" reservert i god tid på forhånd. Både lærere og elever erfarte imidlertid at de underveis i prosjektperioden hadde behov for å arbeide mer fleksibelt - litt "til og fra" - med nettutgaven, enn det praktisk var mulig å få til. Det var vanskelig for klassene å "på sparket" få nye timer på datarommet når behovet oppstod underveis i prosjektet.

Elevene måtte derfor bruke den tiden de hadde til rådighet på datarommet til flere ting samtidig. Eksempelvis måtte elever på den ene skolen i sin siste dataøkt bruke nettstedet til både "dagens oppgave" og til å hente informasjon til prosjektoppgaven de skulle jobbe med

senere. Det var imidlertid enda en del timer igjen i prosjektperioden, slik at flere av gruppene hadde på dette tidspunktet enda ikke bestemt seg for hva de skulle legge vekt på i prosjektoppgaven. De opplevde det derfor som vanskelig å nyttiggjøre seg nettet til dette på det tidspunktet. Elevene synes det var frustrerende å måtte gjøre "alt" når de hadde dataøktene, og ikke kunne bruke datamaskinene etter eget behov underveis i prosjektet:

"For det var sånn at først så gikk vi inn på nettet og fant nesten ingenting. Og når du fikk så lite tid, så ble det bare rot. Og så finner du ut at du har bruk for noe på nettet, så finner man ut at ja, nå trengte jeg å vite noe på dataen. Men da kunne vi ikke gå og sjekke på dataen, for da var vi ferdig på dataen."

Lærerne erfarte også at det hadde vært en fordel å jobbe mer fleksibelt i forhold til nettutgaven. De påpekte at opplegget krevde mer tilgjengelighet til PC-er underveis i prosjektet enn de hadde forutsatt på forhånd:

"Vi burde kanskje ha satt av mer tid når de begynte å jobbe med "vår mening" (prosjektoppgaven). Vi skulle ha satt av tid til at de kunne gå på data da også. For det var mange som da så at "oj, nå burde vi vært på datamaskinen". Nå har vi et par maskiner i klasserommet, men det blir jo litt lite da."

Fleksibel bruk av datamaskiner med elever både på datarommet og på klasserommet samtidig, er for øvrig også et spørsmål om tilgang på nok lærerressurser. Det kreves to lærere for å kunne følge opp elevene godt nok i to ulike rom samtidig. Elevene har heller ikke lov til å være alene på datarommet.

Muligheten til fleksibilitet i bruk av den nettbaserte løsningen vil kunne ha betydning i forhold til elevens motivasjon i prosjektet, men vil også være interessant å se i lys av prosjektets grunnmetodikk; dvs problembasert læring (PBL). I problembasert læring er grunnprinsippene blant annet selvstyrt læring og ansvar for egen læreprosess (Unge og rus 2005¹⁰). Det vil derfor kunne være en hemmende faktor i forhold til en slik metodikk, dersom knapp tilgang på det IKT-baserte verktøyet virker som et styrende element på elevenes utforming av prosjektarbeidet sitt. Hvis dataøktene oppleves som et stressmoment, kan det dessuten legge negative føringer på læringsutbyttet. Gode forhold rundt elevenes læringsssituasjon vil eksempelvis være ro til å gjøre seg kjent med nettstedet, samt nok tid til å lete etter den informasjonen de ser behov for til å løse oppgavene.

5.3 Opplæring

Både elever og lærere framhever opplæring som en avgjørende organisatorisk faktor for en vellykket gjennomføring av det nettbaserte tiltaksprogrammet. De trekker særlig fram arbeidsseminaret for lærerne og kurset for de utvalgte gruppelederne, som positive erfaringer i så måte. Betydningen av opplæring ved gjennomføring av tiltaksprogrammet fremheves også av tidligere tiltaksevalueringer (Andreassen 2003, Fauchald 2003, 2004, Gravrok 2004). Særlig fremheves lærernes deltakelse på arbeidsseminar som en viktig suksessfaktor for vellykket gjennomføring av tiltaket (Fauchald 2004).

¹⁰<http://129.177.90.72/opencms.war/opencms/forebygging/nb/ungeogrus/larer/pedagogiskplattform/>

Vi skal i denne delen også se at erfaringene fra elever og lærere peker på at *innholdet* i opplæringen på arbeidsseminaret og gruppelederkurset er avgjørende. Begge parter gir uttrykk for at praktisk opplæring i selve den nettbaserte løsningen er av stor betydning for å kunne nyttiggjøre seg nettstedets muligheter best mulig. Behovet for opplæring må dessuten sees i lys av brukernes forhåndskunnskaper.

5.3.1 Forhåndskunnskaper

Forholdene ligger godt til rette for at elevene skal kunne nyttiggjøre seg et slikt nettbasert konsept. Studier viser at norske barn og ungdom er blant de i Europa som har størst tilgang til og bruk av Internett (Drotner 2001, Livingstone & Bovill 2001, Endestad et al 2004). Både elever og lærere ga også inntrykk av at de hadde gode nok forhåndskunnskaper i data generelt, til å kunne bruke det nettbaserte programmet. Det er en vurdering som er i tråd med resultater fra representative studier av IKT-ferdigheter i skolen; Flertallet av elever og lærere mener de har god generell kunnskap om data og gode ferdigheter i bruk av Internett og tekstbehandling (Kløvstad og Kristiansen 2004).

Lærerne oppdaget imidlertid at selv om de fleste elevene har gode ferdigheter i å bruke data som verktøy, så har de spesialiserte datakunnskaper og alle klarer ikke å nyttiggjøre seg nettstedet i like stor grad. Denne erfaringen er for øvrig i tråd med undersøkelser av barn og unges datavaner som viser at det er forskjeller i bruksmønstre (Endestad et al 2004). Lærerne opplevde at en del av elevene i mindre grad enn antatt, klarte å hente ut relevant informasjon fra nettutgaven og Internett på egen hånd:

"Jeg tror kanskje jeg var litt optimistisk. Jeg trodde kanskje de var litt mer oppegående på å hente ut informasjon og skjønne hva som står."

Dette kan også ha sammenheng med elevenes modenhetsnivå, men erfaringen var uansett at ikke alle elevene hadde nok forutsetninger for å nyttiggjøre seg dette nettbaserte verktøyet på egen hånd uten noe særlig form for opplæring. Også lærerne følte seg litt usikker på deler av det nettbaserte konseptet, selv om de opplevde at de hadde nok grunnleggende datakunnskaper til å gjennomføre et slikt nettbasert program. Erfaringen var med andre ord entydig: Både elever og lærere hadde behov for opplæring i bruk av det nettbaserte konseptet, for å nyttiggjøre seg nettstedets muligheter godt nok. Det understrekes at opplæring i det nettbaserte konseptet uansett har en positiv verdi for hensiktsmessig bruk av nettløsningen, uavhengig av den enkeltes individuelle datakunnskaper. Informantene gir uttrykk for at det å føle at man mestrer og er trygg på IKT-verktøyet, også vil ha betydning for ens motivasjon for å bruke det.

En av lærerne hadde tidligere erfaring med papirversjonen av tiltaksprogrammet, og mente det ga en større trygghet i å gjennomføre prosjektet på nytt. Vedkommende kunne derfor i større grad konsentrere seg om å lære den nye delen av konseptet, dvs den nettbaserte løsningen. De andre to lærerne hadde derimot aldri gjennomført tiltaket før, og hadde derfor flere ting å sette seg inn i. Forhåndskunnskaper om selve tiltaksprogrammet vil derfor også kunne ha betydning for hvordan det IKT-baserte konseptet fungerer.

5.3.2 Opplæring av lærerne

De tre lærerne i utvalget deltok alle på arbeidsseminaret om "Unge og rus" i regi av programskaperne og Nordnorsk Kompetansesenter - Rus. Seminaret ga en innføring i tiltaksprogrammets bakgrunn, mål og metoder, innblikk i andre skolars erfaringer med programmet og gruppearbeid til å planlegge gjennomføring av opplegget ved sin skole. Seminaret var for alle ungdomsskolene i Tromsø, og samlet ca 70 deltakere.

Tilbakemeldingene de tre lærerne ga om utbyttet av seminaret, pekte i samme retning. De synes alle det som helhet var et bra og nyttig opplæringsseminar, hvor de fikk god innføring i tiltaksprogrammets bakgrunn, overordnede mål og metoder. Lærerne synes i tillegg at det var særlig interessant å høre om andre læreres erfaringer med gjennomføring av tiltaksprogrammet:

"Det var ganske bra noe av det, spesielt da vi fikk høre hva de hadde gjort på andre skoler. Det hjalp iallfall meg."

Samtidig ble det påpekt at de synes at seminaret var lagt opp som om lærerne visste mer om tiltaksprogrammet enn de faktisk gjorde:

"Det var nesten sånn at vi måtte ha lest oss til en del på forhånd, for å få det riktige utbyttet rett og slett."

Til å være et innføringsseminar for lærere som ikke hadde benyttet tiltaksprogrammet tidligere, synes de informasjonen kunne vært mer grunnleggende. Deres erfaring var også at arbeidsseminaret ble litt for diffust i forhold til hva som konkret skulle gjøres, og hva som krevdes av dem som lærer i denne type prosjekt:

"Det er greit at vi var på det kurset, men jeg savnet litt mer konkret opplæring. Det hang litt oppi lufta det jeg skulle gjøre, det som krevdes av meg. Det burde vært enda mer konkret."

Lærerne savnet en mer praktisk opplæring i hvordan gjennomføre programmet, og særlig om hvordan bruke nettløsningen steg for steg og tips om nettstedets muligheter. En av lærerne foreslo at arbeidsseminaret kunne vært gjennomført med konkret opplæring i nettutgaven på PC:

"Jeg savnet mer opplæring i sånn hvordan en kunne bruke nettet (...), at vi kunne gjort noe sånn konkret på nettet. Men da måtte vi jo hatt PC-er. Det blir kanskje for mange på en gang, jeg vet ikke. Det hadde vært bedre om det f eks hadde vært to skoler om gangen, på et datarom på en skole for eksempel. Det behøvde ikke være mer enn en halv dag, men at man da fikk litt føling med hvordan konkret jobbe med nettutgaven. Se hva det var, og hva man kan bruke den til. Kommet på en del idéer, som jeg ser nå i ettertid. Kunne laget det mer artig for elevene."

Lærerne påpeker at med en nettbasert løsning som basis for prosjektarbeidet, blir også praktisk og konkret opplæring i denne en viktig faktor for vellykket bruk av konseptet. Dette er for øvrig i tråd med en rekke erfaringer i forhold til innføring av nye telemedisinske og nettbaserte løsninger. Nye tekniske løsninger innebærer nye arbeidsformer, og god opplæring vurderes som en forutsetning for vellykket bruk av løsningen (se f eks Larsen m fl 2003, Larsen 2004). Kunnskap og erfaringsgrunnlag vil bidra til trygghet i forhold til å ta

verktøyet i bruk. God opplæring til lærerne i bruk av nettløsningen og den nye arbeidsformen, vil igjen ha ringvirkninger i forhold til opplæringen av elevene og hvordan elevene nyttiggjør seg det samme verktøyet. Hvis lærerne er godt kjent med nettstedet og dets muligheter, så vil de også lettere kunne formidle dette til elevene. Dette skal vi se mer på i kapittel 5.4.

5.3.3 Opplæring av elevene

Basis i tiltaksprogrammet "Unge og rus" er gruppearbeid ledet av utvalgte gruppeledere. Det anbefales derfor at skolene arrangerer et gruppelederkurs i forkant av prosjektperioden og at de selv velger hvordan de vil utforme dette.

Begge skolene arrangerte et dagskurs for sine gruppeledere med opplæring i tiltaksprogrammets mål og innhold, praktiske øvelser i forhold gruppelederrollen og forståelse i gruppearbeid som metode. På den ene skolen ble halve kursdagen lagt til et kurslokale hvor alle gruppelederne fikk benytte hver sin PC. Der fikk de en praktisk innføring i bruk av nettstedet, gjennomgang av oppgavene og mulighet til å gjøre seg kjent med det nettbaserte verktøyet. Den andre skolen la mer vekt på arbeid med prosjektets tema og gruppearbeid som metode.

Samtlige gruppeledere på begge skolene trakk fram gruppelederseminaret som en særskilt bra del av tiltaksprogrammet, og de fleste synes det var det mest interessante og morsomme med hele prosjektet. Alle synes det var en god motivasjonsfaktor med en slik forberedelse, både til selve prosjektarbeidet og til gruppelederrollen de skulle ha. De elevene som hadde fått opplæring på selve nettstedet, framhevet dette som avgjørende for at de kom godt i gang med arbeidet på nettstedet:

"Den opplæringen var bra! Det hadde vært ordentlig mye arbeid å holde på med det, hvis vi ikke hadde fått den opplæringen i nettutgaven. For da hadde vi måttet spørre læreren hele tida."

Betydningen av den nettbaserte opplæringen kom også tydelig til uttrykk i første økten på datarommet. Det var en synlig forskjell mellom klassene når det gjaldt hvordan gruppelederne guidet sine grupper inn på nettstedet første gang. De gruppelederne som hadde fått opplæring i nettutgaven visste på forhånd hva de skulle gjøre, og kom greit i gang med å finne "Unge og rus"-sidene, logge seg inn og finne rett oppgave. Gruppelederne på den andre skolen gikk derimot inn på nettsidene for første gang sammen med sine medelever. Det tok naturlig nok litt mer tid å finne fram, og behovet for hjelp fra lærerne var større.

En av lærerne som hadde gjennomført gruppelederopplæringen i nettløsningen understreket at denne opplæringen ikke bare opplevdes positiv for elevene, men også hadde en verdi for lærerne selv:

"Når vi hadde gruppelederseminar så kom det opp en masse spørsmål. Fordi man må faktisk gjøre ting i praksis, sånn helt konkret jobbe med oppgaver, før man ser hvor problemet ligger rett og slett. Og det var jo bra, for da fikk vi jo justert en del fra gruppeseminar til vi skulle begynne prosjektet på skolen."

Gjennom gruppelederkurset ble det oppdaget potensielle fallgruver i prosjektarbeidet, som ble demmet opp for til prosjektstart for hele klassen.

Det ble for øvrig ikke gitt innføring og opplæring i nettutgaven for resten av elevene i klassen på noen av de to skolene, før elevene gikk i gang med å bruke det IKT-baserte konseptet.

5.4 Organisering av prosjektarbeidet

Elevene og lærernes erfaringer med det nettbaserte konseptet hadde også sammenheng med hvordan en hadde valgt å organisere prosjektarbeidet i klassene, både med hensyn til nettutgavens rolle i prosjektet, tidsbruken i prosjektet og organisering av gruppearbeidet i forhold til å arbeide nettbasert.

5.4.1 Nettutgavens rolle i prosjektarbeidet

De to klassene valgte ulike måter å organisere prosjektet på i forhold til bruk av den nettbaserte løsningen. Det var variasjon både i forhold til opplæring, hvor mye de arbeidet med nettstedet og hva det ble brukt til. Tiltaksprogrammets retningslinjer gir også rom for at skolene kan foreta lokale tilpasninger av prosjektet. Det ser imidlertid ut til at forhåndskunnskaper og opplæring i nettutgaven, har sammenheng med hvilken rolle det nettbaserte konseptet fikk i klassenes gjennomføring av tiltaksprogrammet.

På den ene skolen ble nettstedet brukt som basis i store deler av prosjektet. Elevene brukte nettutgaven til både å gjøre nettbaserte interaktive oppgaver, og hente informasjon til de oppgavene som skulle løses i grupper på klasserommet. De ble også oppfordret til å bruke nettstedet til å søke informasjon. Elevene fikk for øvrig et hefte ved starten av prosjektet med alle oppgavene som skulle gjøres, og klassen behøvde derfor ikke bruke datasettet til å skrive dem ut.

Organiseringen av prosjektet på den andre skolen var i mindre grad basert på bruk av nettutgaven. Der ble nettutgaven primært brukt til at elevene tok utskrift av oppgavene de som skulle gjøres uten bruk av data. I tillegg arbeidet elevene med enkelte av de nettbaserte interaktive oppgavene, hvor svarene skulle legges inn på nettstedet. Et fåtall av elevene brukte nettutgaven på eget initiativ til å hente ut informasjon til andre oppgaver.

Elevene på de to skolene hadde naturlig nok ulike erfaringer med å bruke nettutgaven, ut fra hvilken rolle nettstedet hadde i prosjektet. De elevene som hadde brukt nettstedet minst, fortalte at de var inne på nettstedet primært for å ta utskrift av oppgavene:

"Vi jobbet liksom mest uten data. Så det var ikke vanskelig, det var bare å finne oppgaven, skrive ut oppgaven og gjøre den (...) Vi holdt jo ikke på noe med det på nettet. Det var liksom sagt bare det at vi skulle ta ut oppgaven. Jeg synes vi skulle brukt det litt mer."

Disse elevene synes prosjektet var for lite lagt opp til å bruke nettløsningen aktivt, ved at de først og fremst fikk bruke nettløsningen til å finne og skrive ut oppgavene. De synes det var artig med de to nettbaserte oppgavene de fikk gjøre på nettet, og ønsket at de kunne gjort mer av det. De sa videre at de visste lite om nettutgavens innhold og muligheter, og opplevde at det var satt av for lite tid til å gjøre seg kjent med nettstedet. Dette er nok en

medvirkende årsak til at de på egen hånd ikke klarte å nyttiggjøre seg nettstedet som verktøy i særlig grad.

Lærerne i denne klassen som brukte nettløsningen minst, hadde forventet at elevene i større grad skulle være i stand til å bruke nettstedet aktivt i prosjektet på egen hånd. Eksempelvis til å bruke nettstedet til informasjon for å finne svar på ulike spørsmål. Erfaringen fra prosjektet var imidlertid noe annet:

"Jeg vet ikke om elevene egentlig skjønnte helt hvordan de skulle bruke det på ordentlig. For de gikk jo bare og hentet ut oppgaven (...) De brukte egentlig ikke dataen i det hele tatt."

Det kan her se ut som usikkerheten om hvordan nettstedet kunne brukes, har slått litt uheldig ut. Elevene har ikke hatt nok kunnskap til å nyttiggjøre seg nettstedet på egen hånd, og lærerne har muligens ikke vært konkret nok på hva de forventet at elevene skulle bruke nettstedet til utover å skrive ut oppgavene. Dette handler sannsynligvis om manglende opplæring for begge parter. Når lærerne vurderte og oppsummerte prosjektet i etterkant, ble det påpekt at verken de selv eller elevene var godt nok forberedt på hvordan de kunne bruke nettutgaven og hvilke muligheter som fantes. Eksempelvis hadde gruppelederne i denne klassen ikke fått opplæring i selve nettløsningen. Læreren fastslo at dersom prosjektet skulle vært gjennomført på nytt, ville vedkommende satset mer på forberedelse og opplæring:

"Jeg ville brukt nettutgaven mer aktivt. Jeg ville funnet litt mer ut av hvordan jeg kunne brukt den. Og så kanskje hatt en del med elevene, i hvert fall gruppelederne, hvor de fikk en skikkelig informasjon om hvordan de kunne gjøre det."

Praktisk opplæring i nettløsningen på både arbeidsseminaret for lærerne og gruppelederseminaret, ser derfor ut til å være viktige elementer i forhold til hvilken rolle nettløsningen får i prosjektet. Man kan imidlertid si at nettutgaven ikke nødvendigvis trenger å ha en sentral rolle i prosjektet, da de fleste oppgavene kan løses uten bruk av nettet. Dersom skolen av ulike grunner ikke ønsker å vektlegge det nettbaserte konseptet, så trenger man heller ikke legge vekt på opplæring av lærere og elever i nettløsningen. Inntrykket fra intervjuene med lærerne på den skolen som brukte nettutgaven minst, er imidlertid at dette ikke var tilfellet her. Tvert imot var lærerne positive til å bruke nettløsningen, men følte at ikke visste nok om hva den kunne brukes til. For å kunne ta et valg i forhold til bruk av den nettbaserte løsningen, må man først vite hva den inneholder og hvilke muligheter som verktøyet gir. Opplæring blir en viktig faktor for å kunne ta et reelt og hensiktsmessig valg om man ønsker å bruke en slik løsning og eventuelt på hvilken måte det er ønskelig å benytte den.

Samtidig påpeker en lærer en vesentlig erfaring; dvs at læringsutbyttet i prosjektet først og fremst lå i refleksjonen og diskusjonene i gruppene:

"Jeg vet ikke om det å bruke nettutgaven har så avgjørende mye å si. For jeg tror det de lærte mest av, det var å diskutere."

Selv om en vurdering av måloppnåelse ikke er en del av denne evalueringen, kan det likevel nevnes at begge klasser gir tilbakemelding om gode læringsprosesser underveis i prosjektet. Både lærere og elever er fornøyde med utbyttet av prosjektet som helhet, uavhengig av hvordan de har brukt nettløsningen. Samtidig understreker imidlertid både lærere og elever i begge klassene at bruk av nettløsningen har en viktig rolle som *motivasjonfaktor* i prosjektet.

5.4.2 Tidsbruk i prosjektet

Både lærere og elever ga tilbakemeldinger om at tidsbruk til selve nettløsningen har betydning for hvordan de opplevde å bruke det nettbaserte konseptet.

De to skolene brukte et svært ulikt antall timer på "Unge og rus"-prosjektet totalt, fra 10 timer i den ene klassen til 26 timer i den andre. Ulikheten i tidsbruk hadde imidlertid ikke sammenheng med det nettbaserte arbeidet, men dreide seg blant annet om forskjell i antall oppgaver, hvordan de løste de ulike oppgavene og tid til den avsluttende prosjektoppgaven. Elevene i begge klasser ga uttrykk for at de fikk for lite tid til å benytte den nettbaserte løsningen i gjennomføringen av prosjektet:

"Vi skulle hatt mer tid til å undersøke litt mer hva som er på nettstedet."

"Vi fikk altfor lite tid på dataen. Vi burde fått mye mer fri tid, til å gå og bli litt kjent på nettstedet."

"Vi skulle hatt mer tid til å finne informasjon. Det ble så dårlig tid."

På spørsmål om hva de ønsket å bruke mer tid til, ble det nevnt tid til å bli bedre kjent med nettstedet, til å bruke det i arbeidet med oppgavene, til å lete etter informasjon, og til å se på andre skolers presentasjoner som ligger på websidene – til inspirasjon i eget prosjekt. Også lærerne påpekte i ettertid at de kunne ha satt av litt mer tid til nettbasert arbeid, særlig til å ha tilgjengelighet til datamaskiner som elevene kunne bruke i større grad etter eget behov.

Tid vil med andre ord ha betydning når det gjelder å bygge kompetanse til å nyttiggjøre seg et nytt redskap. Tid ved datamaskin fremheves også i andre studier som en nøkkelfaktor i forhold til å bidra til digital kompetanse hos både elever og lærere (Kløvstad og Kristiansen 2004). Samtidig er det viktig at tiden som er til disposisjon brukes hensiktsmessig, for å bidra til økt innsikt og kompetanse. En av lærerne påpeker at arbeid ved datamaskinen krever en god del egendisiplin av elevene, slik at de bruker tiden til det konkrete arbeidet med prosjektet og ikke lar seg friste til å gjøre utenomfaglige ting f eks på Internett.

5.4.3 Gruppearbeid i nettbasert prosjekt

En utfordring i all type gruppearbeid kan være å aktivisere og involvere alle deltakerne i gruppa i det arbeidet som skal utføres. Dette gjelder også når gruppearbeidet foregår ved en PC. Det vil av praktiske årsaker være en person som styrer mus og tastatur. Utfordringen blir å sørge for at alle i gruppa får mulighet til å se hva som gjøres, og være delaktig i de valg og avgjørelser som tas i forhold til navigering, oppgaveløsning og innhenting av informasjon. De fleste gruppelederne var flinke til å ta tak i dette, bl a ved å sørge for at elevene byttet på å være den som styrte det tekniske verktøyet.

I de utvalgte klassene var det som regel en gruppe på fire stk som skulle arbeide foran en PC. Fordelen med å ha en PC pr gruppe var at alle på gruppa fulgte med på den samme skjermen, men ulempen var at noen av gruppemedlemmene ble mer passiv enn andre. Noen grupper hadde to PC-er tilgjengelig. Dette gikk fint for de gruppene som hadde en klar arbeidsfordeling, eller bestemte seg for å gjøre det samme på begge PC-ene. Andre gruppeledere opplevde det som uoversiktlig å ha to PC-er å forholde seg til:

"Grappa ble splittet, så man visste liksom ikke hva de andre lette etter, hva vi lette etter og hva de og vi gjorde. Det var liksom to som jobbet der, og de to som jobbet der. Hvis man skulle snakke sammen alle sammen, så måtte man rope. Og alle sammen kunne ikke stå der å rope, så det ble litt sånn uoversiktlig."

Det kan synes som om gruppearbeid foran PC krever noe annet enn gruppearbeid på klasserommet, nettopp ved at redskapet som brukes av praktiske årsaker er mest egnet for individuelt arbeid. Gruppelederne erfarte at det var viktig at de klarte å aktivisere alle på gruppa og samle dem om skjermen. Dersom gruppa brukte flere PC-er, var det en fordel hvis PC-ene stod ved siden av hverandre og det var klargjort på forhånd i gruppa hva hver og en skulle bruke datamaskinen til. Samtidig ga de uttrykk for at det å få alle til å bidra og være aktive i arbeidet, er en generell utfordring uansett type gruppearbeid.

Ingen av gruppelederne ga uttrykk for at dette hadde vært et vanskeligere eller mer arbeidsomt gruppearbeid enn det de ellers var vant til:

"Jeg trodde det skulle være mer arbeid enn det var å være gruppeleder. For på andre gruppearbeid, så har det vært masse arbeid og gruppelederen nesten må gjøre alt. Det trodde jeg det skulle bli nå også, at vi måtte gjøre det meste. Men det ble ikke sånn i det hele tatt."

De gruppelederne som hadde enkelte negative erfaringer med gruppearbeidet i dette prosjektet, viste til årsaker som er typiske for alle typer gruppebasert arbeid. Det vil si blant annet at noen er mer passive enn andre, fordeling av arbeidsoppgaver, ukonsentrerte gruppemedlemmer, vanskelig gruppesammensetning og uenigheter.

Nettbasert arbeid i et elevstyrt prosjekt vil også ha betydning for utøvelse av lærerrollen. Eksempelvis erfarte en av lærerne at det var mest hensiktsmessig å gi informasjon på klasserommet, før de gikk på datarommet for å arbeide på nettstedet. Erfaringen var at det er lettere å forklare og gi beskjeder når elevene ikke sitter ved datamaskinen, fordi de da har all oppmerksomhet rettet mot det de ser på skjermen.

Alle de tre lærerne reflekterte dessuten rundt sin rolle som lærer i et slikt elevstyrt prosjekt. "Unge og rus" er basert på problembasert læring (PBL). Lærerrollen i en slik metode er å være veileder og bidra til at gruppene følger ønsket progresjon, utnytter læringsmulighetene og når målet for arbeidet (Unge og rus 2005¹¹).

Det vil likevel være variasjon i hvordan en slik metode gjennomføres i praksis. I de to klassene var det ulikt hva den enkelte lærer la i det å være tilrettelegger og veileder, og det var forskjell i hvor mye elevene hadde behov for veiledning og hjelp for å kunne ta ansvar for egen læringsprosess. En av lærerne ga uttrykk for at det var behov for mer lærerstyring på datarommet enn antatt på forhånd:

"Det ble veldig lærerstyrt når vi var på datarommet, mer enn jeg ønsket. Men jeg tror det var nødvendig. Fordi de er så opptatt av datamaskinen i seg selv, at de har ikke tid til å se vekk

¹¹<http://129.177.90.72/opencms.war/opencms/forebygging/nb/ungeogrus/larer/pedagogiskplattform/>

fra skjermen, få med seg informasjonen og høre på de andre. Da må man gå rundt. Jeg gikk jo etter hvert rundt til hver enkelt; – Har du gjort dette, har du gjort dette...”

Graden av lærerinvolvering kan også sees i lys av momenter som ble påpekt tidligere, om betydningen av opplæring i forhold til nettutgavens rolle i prosjektet. En av lærerne sa i etterkant av prosjektet at elevene hadde behov for mer opplæring, råd og konkrete innspill enn det ble gitt. Synspunktet peker mot at mer opplæring og veiledning både i forkant og underveis i prosjektarbeidet, kunne ha bidratt til at elevene i større grad nyttiggjorde seg nettstedets informasjon og muligheter.

5.5 Organisering av nettstedet

Både lærere og elever gir uttrykk for at organiseringen av nettstedet er et forhold som har betydning for deres motivasjon og bruk av en slik nettbasert løsning. Ut fra oppdragsgivers ønske om å videreutvikle nettstedet, er det interessant å se nærmere på hvilke praktiske erfaringer lærerne og elevene har med selve nettløsningen, både i forhold til brukervennlighet/design og innholdsmessig organisering.

5.5.1 Brukervennlighet og design

Både lærere og elever var stort sett fornøyd med nettstedet som helhet. De synes det var lett å finne fram, at det var ganske oversiktlig og at det var bra layout på sidene. Det var likevel noen funksjoner som de synes var vanskelige eller uklare, og som følgelig har forbedringspotensial og krever justeringer for å gjøre nettstedet til et nyttig og brukervennlig verktøy. Vi skal derfor gå litt i detalj på disse momentene som omhandler innloggingen, nummerering av tema og oppgaver, strukturering av faktadel/oppgavedel, visualisering/design, webpresentasjonene og de nettbaserte interaktive oppgavene.

Man kan bruke nettstedet ”Unge og rus” uten å logge seg inn, men det er enkelte funksjoner på nettstedet som fordrer innlogging. Klassene hadde på forhånd fått tildelt brukernavn og passord til *innlogging* på nettstedet fra igangsetterne av programmet. Lærere og elever visste likevel ikke hensikten med å logge seg inn, og var usikker om innlogging skulle gjøres kun første gang eller hver gang de benyttet nettstedet. Lærerne logget klassen inn på den ene skolen, mens gruppelederne hadde det ansvaret på den andre. Gruppelederne synes det var litt uklart hvor de skulle logge seg inn. Feltet for innlogging stod tett opp til ”søk”-feltet, og flere elever endte med å skrive brukernavnet sitt i søk-feltet i stedet.

Når det gjaldt navigering synes de fleste at menyen var oversiktlig, strukturen var logisk, og at det var enkelt å finne fram til oppgavene under hvert tema. *Nummereringen av temaer og oppgaver* skapte imidlertid litt forvirring hos en del av elevene, i forhold til å forstå hvilken oppgave det dreide seg om til en hver tid. Temaene er nummerert fra en-seks, og oppgavene under hvert av temaene er nummerert på samme måte. Det betyr eksempelvis at betegnelsen ”oppgave 1” refererer til tre ulike oppgaver, dvs oppgave 1 under hvert sitt tema. Elevenes forslag var at man enten bruker ulike nummer på alle oppgaver, ulik nummerering på tema og oppgaver, eller tydeligere utheving av det tema man er på med farge eller skrift.

Hovedmenyen består av seks ulike tema, som skal arbeides med gjennom prosjektet. Under hvert tema ligger det en *oppgavedel* med flere oppgaver. I tillegg finnes det en *faktadel* med informasjon om alkohol og dets virkninger. Denne faktadelen er imidlertid organisert sammen med oppgavedelen under ett av hovedtemaene (tema 3), noe både lærere og elever synes var ulogisk. De mente at faktadelen burde frigjøres fra det ene temaet med sine oppgaver, og plasseres som et område for seg selv. Elevene brukte denne faktadelen til arbeid med flere temaer enn dette ene.

Elevene synes *design og layout* på nettstedet var jevnt over bra, og flere ga uttrykk for at de synes nettsidene var både ”stilige” og ”kule”. Særlig ble det trukket fram som positivt at sidene for henholdsvis elever, lærer og foreldre hadde ulik inngang og at områdene hadde ulike farger. Men både lærere og elever karakteriserte sidene som litt for tekstbasert, og savnet mer bilder, animasjoner og lignende. Enkelte spilleglade elever, foreslo dessuten at et spill om aktuelle problemstillinger hadde vært artig. Elevene ga uttrykk for at hvis det var mye tett tekst, så hoppet de over deler av teksten uten å lese den. Det kunne derfor virke positivt å bryte opp teksten med bilder eller dele opp teksten i flere avsnitt.

Som nevnt i kapittel 5.2.1 gis det tips i tiltaksprogrammet om at elevene kan lage *webpresentasjoner* av sine prosjektoppgaver på nettstedet ”Unge og rus”. Den ene skolen lagde webpresentasjoner, men fikk ikke til å legge dette ut på egen hånd. Veiledningen som står på nettstedet ble fulgt, men det fungerte likevel ikke. De måtte i stedet sende bidragene til Kompetansesenteret, som vil sørge for at dette blir lagt ut.

Både lærere og elever på begge skoler fremhevet de *nettbaserte interaktive oppgavene*¹² som det minst brukervennlige ved nettsidene. Her skal elevene legge inn svar i et spørreskjema, og deretter trykke ”send inn”. Da kom det fram en prosentoversikt med en sammenlikning av deres eget svar og hva ”andre” har svart. Problemet med disse oppgavene var flere:

For det første var det uklart om elevene skulle legge inn individuelle svar eller gruppas svar.

For det andre var det uklart hvem sine svar det er man sammenliknes med - hvem er ”de andre”? Er det andre i klassen, andre 8. klasseelever på skolen, eller er det alle som har gjennomført ”Unge og rus” til nå og sendt inn sitt svar? Sammenlikningen ga lite mening for elevene når de ikke visste hvem de sammenliknet seg med. Det er behov for både en forklaring av hensikt med spørsmålet, og en klargjøring av hva statistikken er basert på. Lærerne mente det hadde vært interessant og fått oversikt over klassens samlede resultat, gjerne sammenliknet med andre klasser eller andre skoler.

For det tredje var prosentoversikten vanskelig å forstå for mange av elevene på dette klassetrinnet. Den var lite lesbar både pga vanskelig presentasjon av tallene, og fordi det var relativt like farger på de ulike kategoriene. Det ble foreslått at man heller kunne presentere resultatene i f.eks. et stolpediagram, fordi det fungerer bedre visuelt.

Et siste moment refererer til en praktisk erfaring i den ene klassen, hvor elevene skulle skrive ut det svaret de la inn i de nettbaserte interaktive oppgavene for videre drøfting på klasserommet. Da oppstod det imidlertid et utskriftskaos. Det var ikke noe felt på oppgaven til å fylle inn navnet sitt, og det ble derfor vanskelig å vite hvem sitt svar som ble skrevet ut.

¹² Peker på oppgave 2 og ”test deg selv” under tema 1, samt oppgave 3 og 4 under tema 2.

Med 25 elever som skrev ut svaret sitt samtidig, måtte hvert ark studeres nøye og diskuteres om noen kjente igjen sitt svar.

5.5.2 Innholdsmessig organisering

Både lærere og elever erfarte at den innholdsmessige organiseringen var en viktig del av deres opplevelse og utbytte av å bruke nettstedet. De fleste synes oppgavene var enkle å forstå. Det ble også framhevet som særlig positivt at nettstedet inneholdt mye faktainformasjon og linker til eksterne nettsteder. Samtidig var det noen punkter i forhold til det innholdsmessige ved nettstedet, som i følge elever og lærere krever forbedringer. Vi skal derfor her gå nærmere inn på disse faktorene som omhandler språk, faglig innhold i faktadelen, og den innholdsmessige funksjonen i det som heter "gruppeleders område" og "lærers område", samt utforming av oppgavene.

Når det gjelder innholdsmessig organisering var det særlig *språklige* forhold elever og lærere hadde synspunkter på. Elevene synes at enkelte av temaoverskriftene var vanskelige, særlig ordlyden i det første temaet: "Påvirkning - kultur og tradisjoner". For elevene var kulturbegrepet ikke noe de naturlig koblet til verken alkohol eller påvirkning, men assosierte det med kunst, musikk, teater osv. Derfor synes en del av elevene det var litt vanskelig å komme inn i prosjektets tema, når dette var første emnet de ble presentert for.

I forhold til oppgavene synes både lærere og elever at de stort sett var enkle å forstå, men at noen av oppgavene kunne misforstås fordi de hadde så lik ordlyd. Det var ikke alltid elevene fikk med seg forskjellen på oppgavene, og lærerne måtte derfor presisere dette for dem.

Både lærere og elever synes det var bra og nyttig at det lå så pass mye faktainformasjon på "Unge og rus"-sidene. Der kunne de finne relevant stoff til oppgavene uten å måtte søke ute på nettet for øvrig. Særlig på den ene skolen ble denne informasjonen brukt flittig. Elevene opplevde imidlertid at denne faktainformasjonen var skrevet på et vanskelig språk, med formuleringer de hadde problemer med å forstå. Eller som en elev sa; "*mange voksen-ord*". Dette synes de var en kontrast til det enkle språket som var brukt i oppgavetekstene:

"Det ser ut som det er to forskjellige personer som har skrevet det. Det er noen som har skrevet veldig lette ting, og andre som har skrevet noe som ikke er lett. Det var litt rart."

Også blant lærerne ble dette påpekt. De fikk mange spørsmål som gikk på å forklare ord som stod skrevet på nettsidene.¹³ Teksten inneholder ikke bare vanskelige ord, men er også formulert på en voksen måte. Dette kan illustreres med følgende setning som står skrevet under faktadelen om "ruseffekt": "*Etter hvert overtar den søvndyssende funksjonen*". Elevene forstår hva dette betyr, men det er et tungt språk i forhold til å f eks si at "man blir trøtt og sovner". Videre hadde elevene problemer med å forstå de mange detaljerte forklaringene på hva som skjer fysisk med kroppen ved inntak av alkohol. Dette ble for avansert, med bruk av mange faguttrykk de ikke var kjent med. Når språket ikke er tilpasset målgruppa godt nok, vil også læringseffekten kunne forringes ved at de rett og slett ikke forstår informasjonen som står der. Et tungt og vanskelig språk vil dessuten kunne ha innvirkning på elevenes motivasjon for å lete etter informasjon på nettstedet.

¹³ F eks "alkoholkonsum", "kjertel", "alkoholkonsentrasjon", "abstinenser", "organiske forbindelser" og "svekket koordinasjonsevne".

Et annet moment som ble påpekt av elevene i forhold til faktadelen, var at store deler av innholdet omhandler informasjon om historikk, alkoholprosent, promille, fysiske konsekvenser ved inntak av alkohol og avhengighet av alkohol. Elevene savnet imidlertid mer informasjon om de sosiale konsekvensene for ungdom, og fokus på forhold som i større grad kan relateres til deres egen virkelighet. En elev forklarte det slik:

"Det er liksom ikke så veldig mange som er ung og som er hekta eller avhengig av alkohol. Så det kunne vært litt mindre om det, og litt mer om andre ting. (...) Jeg tenkte for eksempel at i stedet for at det skulle stå om folk som var avhengig av alkohol, så kunne det stå om noe annet om alkohol. F eks litt om dumme ting man kan gjøre når man drikker alkohol..."

En annen elev påpekte noe av det samme:

"De trenger kanskje ikke fokusere så mye på alkoholprosent og sånn (...). Det kunne kanskje heller stått at hvis du drikker så mye så skjer det og det."

Selv om hensikten med denne evalueringen ikke er å vurdere tiltaksprogrammets måloppnåelse, er elevenes opplevelser av innholdet i faktadelen verd å merke seg sett i lys av en eventuell drøfting av hva som bidrar til tiltaksprogrammets formål. Tiltaket retter fokus på ungdommenes normer og holdninger til alkohol, hvor hensikten er å styrke ungdommenes refleksjon om holdninger til rus og påvirke ungdommenes sosiale miljø i retning av mindre bruk av rusmidler. I en slik sammenheng vil det være interessant å drøfte hvilken type kunnskap om alkohol som er fruktbar å formidle til ungdommene, i lys av elevenes ønske om mer vektlegging av sosiale forhold ved alkoholbruk. Et annet moment er at det i holdningsskapende prosjekter vil være vesentlig at budskapet som en ønsker å formidle "treffer" målgruppa, dvs at man møter dem "der de er". Både språklige formuleringer og innholdet i informasjonen må derfor være tilpasset målgruppa, og relatert til deres hverdagsliv og meningsforståelse. Utsagnene fra elevene kan tyde på at både språk og deler av innholdet ikke treffer 13-åringene godt nok, og opplevdes som litt fjernt fra deres egen virkelighet.

Under faktadelen er det også plassert en del *linker* til eksterne nettsteder med faktastoff om alkohol¹⁴. Disse sidene er imidlertid ikke tilpasset ungdom som målgruppe, og inneholder mye annen informasjon enn den elevene hadde behov for. De hadde problemer med å finne fram på disse sidene, og informasjonene var enda vanskeligere tilgjengelig enn det de fant på "Unge og rus"-sidene. En av linkene (www.dopinfo.no) inneholder dessuten ingen informasjon om alkohol, men kun illegale rusmidler. Erfaringen fra både elever og lærere var at det er mer hensiktsmessig med grundig og god informasjon tilpasset målgruppa på "Unge og rus"-sidene, enn å følge eksterne linker hvor de må bruke mye tid både på å orientere seg og forstå den informasjonen de eventuelt finner. Hensiktsmessigheten i å bruke eksterne linker må også sees i lys av hvilken type informasjon en ønsker skal formidles gjennom tiltaksprogrammet.

På "Unge og rus"-sidene er det to områder som heter "*lærers område*" og "*gruppeleders område*", med råd og informasjon om gjennomføring av tiltaksprogrammet. De færreste av gruppelederne var klar over at det fantes et eget område for dem. Lærerne mente at tipsene

¹⁴ www.shdir.no (Helse- og sosialdirektoratet), www.sirus.no (Statens institutt for rusmiddelforskning), www.forebygging.no (redaksjon v/Nordnorsk Kompetansesenter – Rus ved Nordlandsklinikken) og www.dopinfo.no (Rusmiddeldirektoratet).

som står på "gruppeleders område" er selvfølgeligheter av så generell art, at de derfor bevisst ikke hadde orientert gruppelederne om denne siden:

"På den gruppeledersiden, der stod det jo ingenting. Det står jo bare fem setninger eller noe sånt. Det er det jo ikke noe hjelp i (...). Enten så måtte det være litt mer konkret informasjon der, og kanskje en del sånn at de snakket med skoler som har gjennomført det, og mer hva som forventes av en gruppeleder på en måte. At det kunne vært et slags pedagogisk verktøy, f eks ved at de får en del av målene for å være gruppeleder der. Ellers så kunne de bare ha kuttet den egentlig."

Lærerne mente at dersom en slik side skal ha en hensikt, burde den inneholde mer informasjon, med konkrete råd og tips til oppgavene og gjennomføring av prosjektet. De gruppelederne som hadde vært inne på området synes heller ikke de fant noe av nytteverdi. Det er for øvrig et moment i forhold til struktur på nettstedet at flesteparten av gruppelederne heller ikke hadde funnet fram til denne funksjonen av seg selv. Lærerne synes "Lærers område" var langt bedre, fordi den inneholder mye nyttig informasjon, med forklaringer om bl a mål, metoder og tips til gjennomføring av prosjektet. De savnet likevel også her mer konkret informasjon om selve gjennomføringen av prosjektet, og en veiledning til hvordan man kan bruke selve nettstedet.

Et siste moment som skal nevnes i forhold til innholdsmessig organisering av nettstedet, er utforming av oppgavene i et slikt nettbasert konsept. Oppgavene som tiltaksprogrammet inneholder er av ulike typer. Flesteparten av oppgavene skal løses og arbeides med i grupper uavhengig av nettstedet. Et mindretall av oppgavene er nettbasert interaktive oppgaver hvor elevene legger inn svar som sendes inn. I tillegg er det noen oppgaver som enten kan løses ved at elevene søker etter informasjon på nettstedet eller på eksterne linker, eller ved hjelp av kunnskaper fra annet hold. Det ble lagt merke til av både lærere og elever at det var forholdsmessig få oppgaver som var beregnet til å arbeide med nettbasert, med tanke på at "Unge og rus" er et nettbasert konsept. Lærernes inntrykk var at elevene synes det var morsomt å arbeide med nettbaserte oppgaver, og ga uttrykk for at det gjerne kunne vært flere av dem. Selv om det ikke er et poeng i seg selv å satse på flest mulig nettbaserte oppgaver, er det likevel et moment å ta med seg hvis det er ønskelig at den nettbaserte løsningen skal ha en sentral rolle i skolens arbeid med programmet.

6. Oppsummering og konklusjoner

Hensikten med denne evalueringen har vært å belyse hvordan det rusforebyggende tiltaksprogrammet "Unge og rus" fungerer som nettbasert konsept. Fokus har vært rettet mot skolens bruk av nettutgaven i gjennomføring av tiltaksprogrammet, og elevenes og lærernes praktiske erfaringer med nettløsningen som verktøy i prosjektarbeidet. Evalueringen har vært et ledd i en fortsatt videreutvikling av det nettbaserte konseptet, og søkelyset har derfor vært satt på brukervennlighet og mulige forbedringsområder.

Evalueringen har vist at elevenes og lærernes erfaringer med "Unge og rus" som nettbasert konsept omhandler særlig fem forhold: 1) motivasjon, 2) tilgang på IKT-utstyr, 3) opplæring, 4) organisering av prosjektet og 5) organisering av nettstedet. Til sammen er dette forhold som har betydning for bruk av den nettbaserte løsningen. Jeg skal her oppsummere de viktigste funnene under hvert av disse fem temaene.

Motivasjon

Hovedinntrykket i denne studien er at elever og lærere først og fremst har positive erfaringer med "Unge og rus" som nettbasert konsept. Nettløsningen fungerer dessuten som en viktig motivasjonsfaktor i prosjektarbeidet, og både lærere og elever gir klart uttrykk for at de ønsker at "Unge og rus" også i framtiden skal være et nettbasert konsept. Samtidig påpekes en del elementer som har forbedringspotensial, både ved selve nettutgaven og forholdene rundt bruk av nettløsningen.

Tilgang på IKT-utstyr

Elever og lærere opplevde at PC-dekningen på datarommet var god nok til å arbeide nettbasert med prosjektet. Problemet var i stedet begrenset tilgang på datarommet, som var et hinder til å bruke nettutgaven så fleksibelt som en ønsket og hadde behov for. Det kan derfor være lurt hvis tiltaksutviklerne synliggjør behovet for tilgjengelighet til PC-er underveis i prosjektet, og oppfordrer skolene til tidlig planlegging av behovet for datarommet. For å legitimere en utstrakt bruk av datarommet til dette prosjektet spesielt, kan det argumenteres for å se prosjektet som en integrert del av skolens generelle IKT-opplæring til elevene.

Opplæring

Både lærere og elever gir tilbakemelding om at opplæring i både tiltaksprogrammet generelt og i bruk av selve nettløsningen, er vesentlige elementer for en vellykket bruk av det nettbaserte konseptet. Arbeidsseminaret for lærerne trekkes fram som lærerikt og nyttig, men lærerne savnet praktisk opplæring i bruk av nettløsningen. Det erfares at praktisk opplæring i nettutgaven også bør være en del av gruppelederopplæringen, slik den ene skolen hadde god erfaring med. Vurdering av innhold i opplæringsdelen av tiltaksprogrammet vil samtidig være et spørsmål om avveininger mellom ulike behov: Ønsket om "kokebok-løsning" på den ene siden, og på den andre siden skolenes frihet til å bruke tiltaket fleksibelt ut fra lokale forhold og forutsetninger. Samtidig har erfaringene i denne evalueringen vist at for å kunne gjøre fruktbare lokale tilpasninger i bruk av nettløsningen, så kreves det først en viss basiskunnskap. Det trenger ikke være et mål i seg selv at skolene skal bruke nettløsningen mest mulig. Men for å kunne gjøre en god vurdering av hvordan en ønsker å bruke den, må en først ha kunnskap om nettløsningens innhold og muligheter.

Organisering av prosjektet

Brukernes erfaringer med den nettbaserte løsningen har også sammenheng med hvordan prosjektet er organisert på den enkelte skole. Erfaringene peker imidlertid på at nettutgavens rolle i prosjektet har sammenheng med lærernes og elevenes trygghet og kjennskap til å bruke nettutgaven som verktøy i prosjektarbeidet. Opplæring vil derfor også ha betydning for nettutgavens rolle i prosjektet. Tidsfaktoren vil også være av betydning, ved at det trengs tid til å opparbeide nødvendig kompetanse for å nyttiggjøre seg det nettbaserte verktøyet. Det påpekes dessuten at en bør være oppmerksom på at gruppearbeid i et nettbasert prosjekt, kan gi andre utfordringer for både lærere og elever enn i gruppearbeid uten bruk av datamaskiner.

Organisering av nettstedet

Det femte og siste punktet omhandler erfaringene elever og lærere hadde med organiseringen av selve nettstedet, både i forhold til brukervennlighet/design og innhold. Både lærere og elever synes det var lett å finne fram, god struktur og bra layout på sidene. De opplevde imidlertid at en del funksjoner ved nettstedet krever forbedringer. Dette dreide seg særlig om struktureringen av faktadel og oppgavedel og forbedring av brukervennlighet rundt de nettbaserte interaktive oppgavene.

I forhold til det innholdsmessige ved nettstedet framhever både elever og lærere det som positivt at oppgavene var enkle å forstå, og at nettstedet inneholdt mye nyttig faktainformasjon. Av momenter til forbedringer framheves særlig behovet for bedre tilpasning til målgruppa av både språk og innhold i faktadelen, for å "treffe" målgruppa bedre. Et forslag er å gjennomføre dette i dialog med lærere og elever i målgruppa. Videre rettes det fokus mot behovet for informasjon og konkret veiledning til lærere og gruppeledere på selve nettstedet, med særlig behov for en oppjustering av innholdet på "gruppeleders område". Til slutt etterspørres det flere nettbaserte oppgaver, sett i lys av at tiltaksprogrammet er et nettbasert konsept. Det kan se ut til at den nettbaserte løsningen i noe grad preges av å ha gått veien "fra papir til nett".

Oppsummering og avslutning

Til sammen vil alle de forholdene som vi her har sett at lærere og elever har påpekt, være elementer som hemmer eller fremmer bruken av det nettbaserte konseptet til "Unge og rus". I tillegg vil disse elementene kunne ha betydning for den enkeltes motivasjon til å bruke nettløsningen i gjennomføring av tiltaksprogrammet. Alle forholdene vil ikke være like avgjørende, men vil til sammen ha betydning for hvordan "Unge og rus" fungerer som nettbasert konsept. Oppsummert er det særlig to momenter som trekkes fram som betydningsfullt i den sammenheng: *Opplæring i bruk av nettutgaven* og *tilpasning av språk og innhold* på nettstedet til målgruppa.

Hovedinntrykket i denne evalueringen er likevel at lærere og elever helhetlig sett har positive erfaringer med å bruke "Unge og rus" som nettbasert konsept, og ønsker at nettutgaven fortsatt skal danne basis for tiltaksprogrammet. Noen justeringer av konseptet er det behov for, men med en fortsatt videreutvikling av nettløsningen er det mye som tyder på at "Unge og rus" vil kunne fungere som et godt og brukervennlig verktøy i skolens arbeid med tiltaksprogrammet. Særlig er det viktig å merke seg den nettbaserte løsningen som motivasjonsfaktor i prosjektarbeidet.

Denne evalueringen har ikke hatt fokus på måloppnåelse. Avslutningsvis kan det likevel nevnes at begge klassene gir uttrykk for at arbeidet med tiltaksprogrammet har vært en god læringsprosess, i forhold til refleksjon og bevisstgjøring rundt bruk av alkohol. Om det IKT-baserte konseptet bidrar til å oppnå tiltakets rusforebyggende formål, er et omfattende og interessant forskningsspørsmål for en eventuelt senere studie av "Unge og rus". Før en kan foreta en studie av hvorvidt det nettbaserte konseptet har betydning for prosjektets rusforebyggende formål, vil det imidlertid først være nødvendig å videreutvikle og ferdigstille den nettbaserte løsningen til et godt og brukervennlig verktøy. Hensikten med denne evalueringen har vært å gi et bidrag til dette.

7. Litteraturliste

Almås R (1990). Evaluering på norsk. Universitetsforlagets Metodebibliotek.

Andreassen, M (2003). Kunnskap, bevissthet og involvering. Erfaringer fra det rusforebyggende arbeidet ved Solhaugen videregående skole. Arbeidsnotat 3-2003, Kompetansesenteret ved Nordlandsklinikken.

Baklien, B (2000). Evalueringsforskning for og om forvaltningen, i Foss O. og Mønnesland J (red): Evaluering av offentlig virksomhet. NIBR's pluss-serie 4:2000.

Baklien, B (2004a). Evaluering, aksjonsforskning, følgeforskning. Forelesninger på forskerkurset "Metode på tvers", Samfunnsvitenskapelig fakultet, Universitetet i Tromsø.

Baklien, B (2004b). Følgeforskning. Sosiologi i dag 4/2004.

Branth B (1996). Gruppeintervju: Perspektiver, relasjoner og kontekst. I Holter H og Kalleberg R (red). Kvalitative metoder i samfunnsforskning. Universitetsforlagets Metodebibliotek.

Drotner K (2001). Medier for fremtiden. Børn, unge og nye medielandskap. Høst og Søns Forlag, København.

Endestad T, Bae Brandtzæg P, Heim J, Torgersen L, Hertzberg Kaare B (2004). "En digital barndom?" En spørreundersøkelse om barns bruk av medieteknologi. NOVA-rapport 1/2004.

Fauchald, K (2003). Rusforebyggende arbeid med ungdom og foreldre som målgruppe. Erfaringer fra forebyggende arbeid i Vefsn kommune. Arbeidsnotat 2-2003, Kompetansesenteret ved Nordlandsklinikken.

Fauchald, K (2004). Engasjement og dialog. Rusforebyggende arbeid i Tromsø-skolene. Arbeidsnotat 1-2004, Kompetansesenteret ved Nordlandsklinikken.

Gravrok, Ø (2004). Hva hemmer og hva fremmer rusforebyggende tiltak i skolen? Teori- og praksiserfaringer ved implementering av "Ungdom og alkohol" og "Ungdom og rusmidler" ved tre Narvik-skoler i perioden 2000-2004. Arbeidsnotat 2-2004, Kompetansesenteret ved Nordlandsklinikken.

Imsen, G (1998). Elevens verden. Innføring i pedagogisk psykologi. Tano-Aschehoug.

Henriksen Ø (1999). Forebygging, fellesskap og forandring. En rapport om utforming og utprøving av et rusforebyggende program for ungdomsskolen. HBO-rapport 2/1999.

Kløvstad V og Kristiansen T (2004). Skolens digitale tilstand 2003 ITU Monitor, rapport 1/2004.

Kure B (2004). Motivasjon og nettstøttet læring, i Arneberg P, Myklebost G og Wilhelmsen: Treffsikker nettbasert læring? Norgesuniversitetets skriftserie 1/2004.

Kvale, S (2001). Det kvalitative forskningsintervju. Ad Notam Forlag Gyldendal.

Larsen F, Gjerdrum E, Obstfelder A, Lundvoll Nilsen L (2003). Implementering av telemedisinske tjenester: hemmende og fremmende faktorer. NST-rapport 09-2003.

Larsen F (2004). Teknologibasert læring – evaluering av etterutdanning for sykepleiere tilknyttet akuttmottak. NST-rapport 03-2004.

Livingstone S & Bovill M (2001). Children and their Changing Media Environment: A European Comparative Study. Hillsdale, N.J: Lawrence Erlbaum Associates.

Patton M Q (1990). Qualitative evaluation and research methods. Second edition. SAGE Publications.

Schancke V A (2003). Forebyggende og helsefremmende arbeid, fra forskning til praksis. En kunnskapsoppsummering med råd og anbefalinger. Kompetansesenteret ved Nordlandsklinikken, Forebyggingsseksjonen.

Sverdrup S (2002). Evaluering. Faser, design og gjennomføring. Fagbokforlaget.

Wilhelmsen B U (1996). Rusforebyggende arbeid med ungdom, i Pedersen W og Waal H (red). Rusmidler og veivalg. Cappelen Akademiske Forlag.

Wilhelmsen, B U (1997). Development and evaluation of two educational programmes designed to prevent alcohol use among adolescents. Bergen: Faculty of Psychology, University of Bergen.

www.forebygging.no/alkohol.